

Ivo Rubić:

Gravitacija Jugoslavije k susjednim morima.

Problem gravitacije teritorija i stanovništva Jugoslavije može se promatrati s raznog gledišta. Sa hidrografskog gledišta može se njezin teritorij razdijeliti na tri sliva, na crnomorski, jadranski i egejski; sa antropogeografskog je N. Krebs podijelio čitav Balkan, pa i Jugoslaviju, na nekoliko zona,¹ a F. Lukas na osnovu Rohrbachove² metode nastojao je utvrditi utjecaj dalmatinske obale na gustoću njezina stanovništva;³ sa gospodarskog gledišta N. Krebs je promatrao utjecaj jadranskih luka na njihovo zaledje.⁴ Slično je uradio i J. Kiesewetter za austrijske luke.⁵ Ja ću u ovoj raspravi nastojati da odgovorim na pitanje, koliki dio teritorija i koliki broj stanovnika Kraljevine Jugoslavije gospodarski i antropogeografski gravitira k susjednim morima, naročito k Jadranu.

Jugoslavija može jedino dio Jadrana nazvati svojim morem. Od cijele dužine njezinih međa 33,8% se pruža duž obale Jadrana (ovdje nisam računao otoke sa njihovom dužinom obale). Ovaj dio Jadranskog Mora najintenzivnije iskorišćuje njegovo obalno stanovništvo. Možemo reći da preko ribarstva, spužvarstva, koraljarstva, solana, šljunka i pijeska, pa prometa na moru, izvoza i uvoza te turizma vuče što direktnu što indirektnu korist od Jadranskog Mora 35.000 stanovnika ili 4,6% od cijelog primorskog stanovništva. Neprimorski djelovi Jugoslavije ne vuku direktnu gospodarsku korist od Jadrana, ali veliki dio stanovništva koji živi na neprimorskom teritoriju osjeća indirektnu korist Jadrana preko njegove gospodarske gravitacione moći i to preko uvoza i izvoza raznih dobara.

Jugoslavija izvozi i uvozi najveći dio dobara po vrijednosti željeznicom, a po količini preko triju mora, preko Crnog, Egejskog i Jadranskog mora.

¹ Norbert Krebs: „Die anthropogeographischen Räume der Balkanhalbinsel“. Festband A. Penck, Stuttgart 1918.

² Carl Rohrbach: „Über die mittleren Grenzabstände“. *Pet. Mitt.* XXXVI, str. 76 i 89.

³ F. Lukas: „Utjecaj prirodne okoline na stanovništvo Dalmacije“, Dubrovnik 1906.

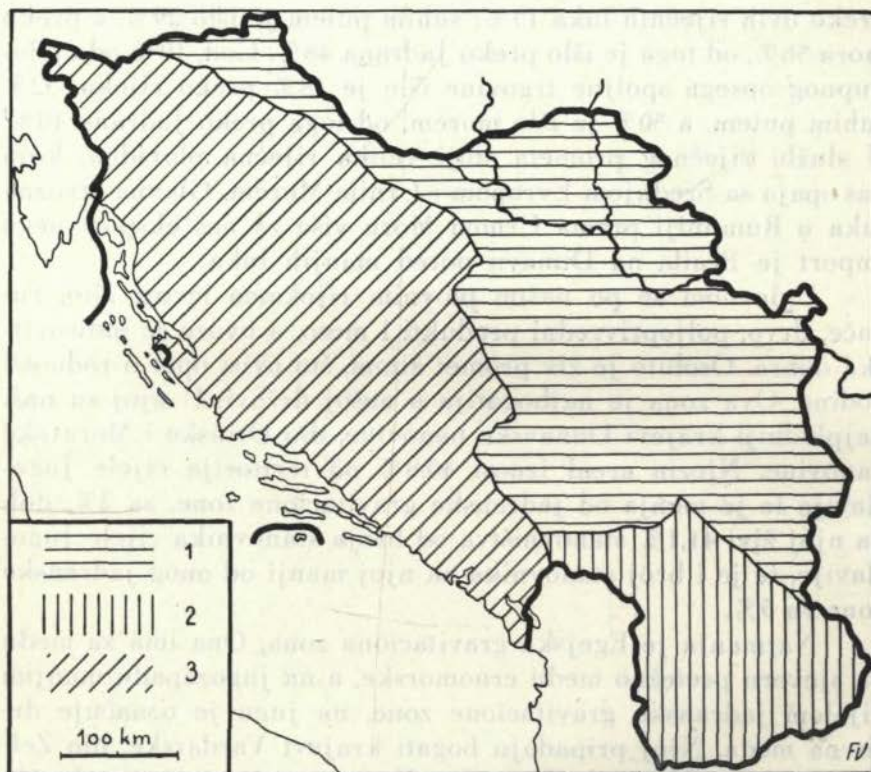
⁴ N. Krebs: „Die Häfen der Adria“. *Meereskunde HFT* 57 Berlin 1911.

⁵ Joseph Kiesewetter: „Die Meerfernen und Hafenernen von Österreich-Ungarn. *Pet. Mitt.* 1910 (I) str. 187 ss.

Prema tome postoje u Jugoslaviji tri pomorske zone: jadranska, crnomorska i egejska, sa kojih idu dobra k trima istoimenim morima i preko kojih pretežno dolaze dobra. Teško je povući stalne međe ovih gravitacionih zona, jer bi trebalo za promet svakog dobra, ili barem najvažnijih dobara odrediti tu među, da se onda na osnovu velikog broja tih međa može odrediti srednja crta, koja označuje tu među. Ta imaginarna crta srednje međe ovisi o stanju odnosno o novoj izgradnji željezničke mreže, modernih cesta, saobraćajne tarifalne politike, svjetske konjunktore kao i one naše privrede. Prema tome ona se može mijenjati iz godine u godinu. Ja sam na osnovu izvoza drva, izvoza te uvoza zemljoradničkih proizvoda, rudača i mesa pa na osnovu statistike i temeljitog iskustva poznavalaca spoljnotrgovinskog prometa po našim većim lukama povukao među ovih triju zona.⁶ Jadranskoj zoni ide kontinentalna međa ovim pravcem: Črna—Slovenj Gradec—Pohorje—Macelj planina—Ivanščica—Kalnik—Žiovo—Bojana. Ova kontinentalna crta sa crtom obale Jadrana uključuje areal, koji ima 107.000 km² i oko 6,500.000 stanovnika. Srednja gustoća stanovništva ove zone iznosi 29 do 70 na 1 km² po statistici iz god. 1951. Kao srednji broj ove relativne gustoće uzeo sam 60 stanovnika na 1 km². U jadranskoj zoni možemo podijeliti gravitaciju na ove luke: na Sušak, kome gravitira veliki dio Dravske i Savske banovine do Našica; na Šibenik i Split gravitiraju veći dio Primorske i dio Vrbanske banovine do Prijedora. Na Metković i Dubrovnik gravitira dio Primorske, dio Drinske do Mededa i manji dio Zetske banovine. Na Kotor, Risan i Bar gravitira veći ali siromašniji dio Zetske banovine, koja se u našoj spoljnoj trgovini pojavljuje sa skromnim procentima. Na teritoriju ove jadranske zone pruža se Dinarski splet gorja, na kome raste uglavnom šuma, a stanovništvo se bavi pretežno stočarstvom. Zato se sa tog zemljišta najviše izvozi drvo, a po tom rudače i meso, a uvoze se tekstilni proizvodi, kolonijalija, ugljen i ulje. Ta je zona dosta siromašna. Ona zahvaća tek 42,8% od cijelog teritorija Jugoslavije sa 46,4% od cijelog njezina stanovništva. Prema tome jadransku obalu i Jadransko more gospodarski ne iskorišćuje niti polovica teritorija i niti polovica stanovništva Jugoslavije.

⁶ Vidi moj članak: „Jadran u narodnom gospodarstvu Jugoslavije“. Revija „Jadranska straža“, god. 1956 br. 11, 12 i god. 1957 br. 1 i 2. Ovaj članak je nešto rašireno predavanje, koje sam pod istim naslovom održao dne 20. VIII. 1956 u Sofiji na IV kongresu slovenskih geografa i etnografa (u V sekciji, ekonomska geografija).

Crnomorska gravitaciona zona ima za među na zapadu onu jadranske zone, na istoku i sjeveru državnu među, a na jugu ide ovim pravcem: Žiovo—Škiljzen (Prokletija)—Mokra gora—Suha gora—Kosovska Mitrovica—izvor Laba—Vranje i

Gravitacija Jugoslavije k susjednim morima.

1. Područje Crnog mora.
2. Područje Egejskog mora.
3. Područje Jadranskog mora.

Die Gravitation Jugoslaviens zu seinen Nachbarmeeren.

1. Gravitationsgebiet des Schwarzen Meeres.
2. Gravitationszone des Aegeischen Meeres.
3. Adriatische Einflußzone.

Osogovo planina. Ova crnomorska gravitaciona zona obuhvaća areal od 102.000 km² sa 5,800.000 stanovnika, ako računamo 57 stanovnika na 1 km².

Crnomorska gravitaciona zona ide pretežno na Dunav, koji u vezi sa plovnim rijekama Savom, Dravom, Tisom, Begejem i kanalima Begejskim, Kr. Petra, Kr. Aleksandra pa plovnom za splavi Moravom i Drinom sačinjava veliku riječnu mrežu. Dunav je u Jugoslaviji sav plovan, u dužini od 590 km, tako da je

Jugoslavija najjača podunavska država. Najvažnije riječne luke Jugoslavije na ovoj dunavskoj mreži jesu ove: Beždan, Beograd, Bos. Brod, Vel. Gradiška, Vukovar, Zemun, Kladovo, Novi Sad, Osijek, Pančevo, Prahovo, Sisak, Smederevo, Tekija.

Godine 1935 od ukupnog uvoza i izvoza Jugoslavije išlo je preko ovih riječnih luka 15%; suhim putem je išlo 29%, a preko mora 56%, od toga je išlo preko Jadrana 48%. God. 1936 od cjelokupnog opsega spoljne trgovine išlo je 18% preko rijeka, 32% suhim putem, a 50% je išlo morem, od toga preko Jadrana 40%. U službi riječnog prometa stoji velika riječna plovidba, koja nas spaja sa Srednjom Evropom i Crnim Morem. Glavna izvozna luka u Rumuniji prema Crnom Moru više za naš eksport nego import je Braila na Dunavu pored manjih luka.

Uglavnom se po našim plovnim rijekama izvozi žito, rudače, drvo, poljoprivredni produkti i meso, a uvoze se industrijska dobra. Osobito je živ promet žitom, što ovisi opet o rodnosti godine. Ova zona je najbogatija u našoj državi. U njoj su naši najplodniji krajevi Dunavske banovine, dio Drinske i Moravske banovine. Njezin areal iznosi 40.8% od teritorija cijele Jugoslavije te je manja od jadranske gravitacione zone, za 2%, dok na njoj živi 41,1% stanovništva od broja stanovnika cijele Jugoslavije, te je i broj stanovnika na njoj manji od onog jadranske zone za 5%.

Najmanja je Egejska gravitaciona zona. Ona ima za među na sjeveru pretežno među crnomorske, a na jugozapadu manjim dijelom jadranske gravitacione zone, na jugu je označuje državna međa. Njoj pripadaju bogati krajevi Vardarske, dio Zetske, Drinske i Moravske banovine. U glavnom iz njezina područja se izvoze rudače i poljoprivredna dobra, a uvozi se sol. Ona gravitira k Egejskom moru jedino preko Soluna, gdje je Jugoslavija iznajmila dio luke za svoj promet. Ona zahvaća 40.000 km² ili 16.6% od teritorija cijele Jugoslavije sa 1,700.000 stanovnika ili 12% od njezina čitavog broja stanovnika, ako računamo 45 stanovnika na 1 km².

Jadranska zona je po arealu i broju stanovnika najjača zona u Jugoslaviji. U njoj izvoz i uvoz neprestano raste. To se vidi iz ovih brojeva:⁷

God.	Od ukupnog eksporta te importa išlo je preko Jadrana u %
1925	26%
1930	37%
1935	48%
1936	40%

Jadranska zona ima jakih veza sa crnomorskom i egejskom zonom, jer ona treba žita iz crnomorske i egejske, a crnomorska dobija preko jadranske pretežno kolonijalija. Budu li se još više povezale željezničkom mrežom jadranske luke sa širokim neprimorskim zaledem, onda će značenje jadranske zone još više otkočiti pred ostalim zonama.

Zusammenfassung.

Die Gravitation Jugoslaviens zu seinen Nachbarmeeren.

Die Abhandlung versucht die Lösung der Frage, welche Gebiete und wie große Teile der Bevölkerung Jugoslaviens wirtschaftlich und anthropographisch zu den benachbarten Meeren gravitieren; naturgemäß wurde die Adria hiebei besonders berücksichtigt.

Jugoslavien kann nur einen Teil der Adria als sein Meer bezeichnen.

Das jugoslavische Küstenland genießt die wirtschaftlichen Vorteile der Adria direkt und indirekt, das Hinterland dagegen nur indirekt, das heißt sein wirtschaftlicher Einfluß macht sich hier nur in der Aus- und Einfuhr bemerkbar. Dieselbe erfolgt sowohl auf dem Landwege (durch Eisenbahnen, Lastautos usw.) als auch, und dies zu größerem Teil, auf dem Wasserwege, wofür die Donau (Richtung nach W und NW) sowie die drei Nachbarmeere — das Schwarze, das Aegäische und das Adriatische Meer — in Betracht kommen.

Ich habe nun versucht, die Gravitationszonen dieser Meere durch Vergleichung der Holzausfuhr, der Aus- und Einfuhr von landwirtschaftlichen Produkten, Erzen und Fleisch, sowie auf Grund der Erfahrungen gründlicher Kenner der Aus- und Einfuhr fest zu umgrenzen. Für die adriatische Einflußzone ergibt sich (vgl. die Kartenskizze!) folgende Grenze (in der Richtung von N nach S): Crna—Slovenj Gradec—Pohorje—Macelj—Ivanščica—Kalnik—Bilo—Foča—Durmitor—Stožac—Komovi—Živo—Bojana. Diese kontinentale Linie umschließt mit der NW Grenze Jugoslaviens und der Adriaküste ein Areal von 107.000 km² mit einer Bevölkerung von 6,500.000 (42,8% der Gesamtfläche bzw. 46,4% der Gesamtbevölkerung des Staates). Daraus folgt, daß die Adria und ihre Küste wirtschaftlich nicht einmal von der Hälfte des Territoriums und der Bevölkerung Jugoslaviens ausgenützt wird. Den größten Teil der adriatischen Einflußzone erfüllen die dinarischen Gebirgszüge, die sich durch Wald-, Vieh- und Erzreichtum auszeichnen. Daher wird aus diesem Gebiete überwiegend Holz, Erz und Fleisch ausgeführt, während Textilien, Oel, Kolonialwaren und Kohle eingeführt werden.

Die südliche Grenzlinie des Gravitationsgebietes des Schwarzen Meeres verläuft in folgender Richtung (W-E): Živo—Škiljzen (Prokletija)—Mokra Gora—Suha Gora—Kosovska Mitrovica—Quelle des Lab—Vranje—Osogovo—Staatsgrenze. Diese Zone umfaßt ein Areal von 102.000 km² mit rund 5,800.000 Einwohnern (40,8% der Gesamtfläche bzw. 41,4% der Gesamtbevölkerung). Diese Zone besitzt die weitgestreckten und reichen Ebenen der Vojvodina, Posavina und Podravina; hier gedeihen be-

⁷ Sve ove postotke izračunao sam na osnovu knjiga, koje se zovu „Statistički podatci zavoda za promicanje spoljne trgovine Kr. Jugoslavije“ za god 1935 i 1936.

sonders Getreide und Wälder und wird eine intensive Viehzucht betrieben. Das ist die an Naturprodukten reichste Zone Jugoslaviens. Sie besitzt ein ausgedehntes schiffbares Flunetz, das in die Donau mündet, auf der der Güterverkehr entweder fluaufwarts gegen Norden oder fluawarts zum Schwarzen Meere erfolgt. Die Donau ist auf ihrem ganzen Laufe durch Jugoslavien (590 km) schiffbar und gehört unser Staat demnach zu den stärksten Donaustaaten. Der größte Verkehr wickelt sich in den Donauhafen Beždan, Tekija, Smederevo, Veliko Gradite, Panevo, Zemun und Beograd ab. Das kleinste Gebiet umfaßt die Gravitationszone des Aegaischen Meeres, und zwar 40.000 km² mit etwa 1.700.000 Einwohnern (16% der Gesamtfläche bzw. 12% der Gesamtbevölkerung). Aus diesem Gebiete werden hauptsächlich Erze und landwirtschaftliche Produkte ausgeführt, während Salz eingeführt wird.

Die adriatische Zone ist ihrer Ausdehnung und Bevölkerungszahl nach die stärkste Zone Jugoslaviens. Ihre Aus- und Einfuhr ist in stetiger Steigung begriffen, was aus folgenden Zahlen leicht zu ersehen ist.

Jahr:	Von der gesamten Aus- und Einfuhr Jugoslaviens erfolgten über die Adria:
1925	26%
1930	37%
1935	48%

Die adriatische Zone hat mit der aegaischen Zone und der Zone des Schwarzen Meeres starke wirtschaftliche Verbindungen, da sie aus beiden Getreide einführt; andererseits versorgt sich die Zone des Schwarzen Meeres mit den nötigen Kolonialwaren vorwiegend über die adriatische Zone.

I. Rubic.

Joe Rus:

Organske osnove v zaetkih ljubljanskega mesta.

I.

1. Prvi nedvomni pojav ljubljanskega imena.

V dobi Karolingov je gospodarstveno stanje zahodne Evrope doseglo najnižjo stopnjo. (H. Pirenne, Les villes du Moyen Age, 1927, 27, 71). Vse javno življenje se je ranko pokmetilo. To se kaže zlasti v dejstvu, da so stara mesta (civitates) izgubila svojo veljavo ter so si vladarji urejali sedee kar po deželi, v sredi svojih zemljišč (H. Pirenne, 57). Po naših krajih pa je bilo to nazadovanje še posebno učinkovito, ker je starinskega prebivalstva zmanjkalo brkone v večji meri kakor drugod in so se tod naselili docela kmetijsko organizirani Sloveni. Spričo tega ni čudno, da so tudi zgodovinski viri o naših krajih one dobe tako redki.

Ko so l. 822. zadušili velike osvobodilne napore Ljudevita Posavskega, so pričeli nemški vladarji v naše dežele uvajati sebi